

Təhsilin yeni məzmununun yaradılması problemi

Tarix boyu təhsilin məzmununun yaradılması həmişə öz aktuallığını saxlayıb. Məktəbin yaradılması zamanı nəyin öyrədilməsi həmişə düşüncə obyektinə çevrilib. Məktəb quruculuğu ilə məşğul olan insanlar istisnasız olaraq təhsil prosesində nəyin öyrədiləcəyini birinci plana çəkməklə onu müəyyənləşdirməyə səy göstərirlər. Bu təşəbbüslər, demək olar ki, nəticəli bir fəaliyyət olsa da, həmişə müzakirə və mübahisələrin meydanına çevrilib. Təbii subyektiv mübahisələrin meydana gəlməsi müzakirələrə rəvac verib. Fikirlər şəxsi mövqelərdən səsləndirildiyindən daha çox qeyri-obyektiv xarakter daşıyır. Lakin bütün bu təşəbbüslərin əsasında insanların təhsilə, onun zəruri bir cəmiyyət hadisəsi kimi qurulmasına olan münasibəti dayanıb.

Əslində vəziyyətin belə olması heç də təsadüfi xarakter daşmır. Təhsilin mühüm sosial bir hadisə kimi insanları əhatə etməsindən, onların ehtiyac və tələbatları əsasında qurulmasından irəli gəlib. Ona görə də bəşəriyyətin tarixi boyu cəmiyyətin aparıcı qüvvələri olan böyük şəxsiyyətlərin düşüncələrində təhsilə cəmiyyətin atributu kimi baxılıb. Ondandır istifadə olunmaqla cəmiyyəti inkişaf etdirməyin, dəyişdirməyin mümkünlüyü qeyd olunub. Ulu öndər Heydər Əliyev təhsil haqqında danışıqların onun əvəzolunmaz rolunu nəzərə almaqla belə qənaətə gəlib ki, "Təhsil millətin gələcəyidir".

Doğrudan da bu müddəada təhsilin əvəzsiz bir dəyər olmaqla cəmiyyətdəki rolu yüksək qiymətləndirilir. Həm də bu fenomenal təhsil hadisəsinin konseptual olaraq konstruktiv xarakteri aydın görünür.

"Təhsil məzmunu" və "yeni təhsil məzmunu" anlayışları birləşmələrində eyni elementləri daşımaqla həm də müxtəliflikləri ilə də aydın şəkildə diqqəti cəlb edir. Müasir zamanda "təhsil məzmunu" bilik, bacarıq, qabiliyyət və dəyərləri ehtiva etməklə daha modern xarakterə malikdir. Yəni, ənənəvi bilik, bacarıq və vərdislərin sistemindən ibarət olan təhsilin məzmunundan fərqli daha çox dəyərlərdən ibarət tətbiq fəaliyyətləri kimi anlaşılır. Müstəqil Azər-

baycanın bugünkü təhsil fəaliyyətlərində təhsil məzmununa xüsusi diqqət yetirilir. Ona beş istiqamətdən biri kimi ayrıca yer ayrılır.

Ənənəvi yanaşmada təhsilin məzmunu anlamında çıxış edən bilik, bacarıq və vərdislərin sistemi özündə daha çox bilikləri ehtiva etdiyindən fundamental bir yanaşma tələb edirdi. Təhsilalanların fəaliyyətlərindəki uğurlar onların biliklərinin həcmi ilə ölçülür, hər hansı elm sahəsinə aid qayda, qanun və hadisələri bilmək, onları təfərrüatı və genişliyi ilə şərh etmək fərqli irəliləyiş kimi qəbul edilirdi.

"Yeni təhsil məzmunu" anlayışında ifadə olunan "yeni məzmun" özünün çalarına görə daha geniş və humanitar bir xarakter daşıyır.

Birinci, "yeni təhsil məzmunu"nın daha geniş xarakter daşması barədə. Təhsilin məzmunu ənənəvi olaraq bilik, bacarıq və vərdisləri əhatə etdiyindən həmişə tədris planı və proqramlarda, eləcə də dərslikdə əhatə olunan bir pedaqoji anlayış kimi təqdim olunmuşdur. Ona daha çox "nə?" sualına cavab verən məsələlərin aid edildiyi qeyd olunurdu. Bu, ciddi bir bölgü kimi təlim nəzəriyyəsinə araşdırmaların metodologiyasında da nəzərə alınır. Lakin son illərdə islahatçı təhsil tədbirlərində dəyişikliklərin aparıldığı müşahidə edilməkdədir. Peda-

qoji anlayışların coğrafiyasında, semantikasında müvafiq yerdəyişmələr, yeniliklər yaranmaqdadır. Təhsilin məzmunu anlayışında da bu, nəzərə çarpır. 2013-cü ildə qəbul olunmuş "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nda müasir zamanda təhsil sisteminin başlıca vəzifələri, strategiyanın məqsədi, eləcə də strateji istiqamətlər göstərilir. İstiqamətlərdən birincisi yeni təhsil məzmununun yaradılmasına aid edilir. "Səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönümlü təhsil məzmununun yaradılması" strateji hədəflərdən biri kimi göstərilməklə ona aid tədbirlər konkret olaraq qeyd edilir.

Təhsilin bütün pillə və səviyyələri üçün standart və kurikulumların yaradılması xüsusi tədbirlər kimi nəzərdə tutulur.

Məlum olduğu kimi, yeni pedaqoji yanaşmalarda standartlar kurikulumun tərkibində deyil, ayrı nəzərdə tutulur, kurikulumlar isə standartların reallaşdırılması üçün tövsiyə olunan mexanizmlərdən ibarət strategiya və texnologiyalarla əhatə edilir.

İkinci, "yeni məzmun" müasir aksioloji yanaşmaların fonunda xüsusi keyfiyyət çalarına malik olmaqla, həm də dəyər daşıyıcısı kimi çıxış edir. Xüsusən ümumi təhsil pilləsində bütün fənlər humanitar bir missiya daşımaqla şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasının mühüm vasitəsinə çevrilir. Hər bir fənn özünün spesifik anlayışları ilə çıxış etsə də, nəticədə insan şəxsiyyətinin, vətəndaşın formalaşması prosesindəki funksiyalarına görə eyni müstəvidə dayanır. Bu müstəvi şəxsiyyətin inkişaf, formalaşma müstəvisidir. Orada əqli keyfiyyətlərdən başlayaraq, psixomotor fəaliyyətlərə qədər bütün parametrlərdə mədəniyyətlər formasında təzahür edən dəyərlər əhatə olunur.

Müasir zamanda məktəbin missiyası dəyişir dedikdə, məhz onun funksional yenilikləri nəzərdə tutulur. Elə yeniliklər ki, şəxsiyyətin bütün tələbatlarında təzahür edir və sonradan cəmiyyətin inkişafı naminə fəaliyyətlərin əsasına gəlir, sosial sifarişlərin nəticəsinə çevrilir.

Təhsilin yeni məzmununun bir mühüm cəhəti də onun həcm parametrlərindəki özünəməxsusluqla bağlıdır. Nəticəyönümlü xarakterə malik olan bu məzmununda anlayış, qayda və nəzəriyyələrin deklarativ say göstərişi deyil, məhz onlar əsasında formalaşan səriştələr əsas rol oynayır. Başqa sözlə, məzmunun yaradılması zamanı gündəmdə dayanan, ən önəmli olan təhsilalanın hansı səriştələrə yiyələnəcəyidir. Yeni məzmunun yaradılmasında da bu müddəalar reallaşdırılır.

Məzmununda ifadə olunan səriştələr mahiyyət etibarilə sosial xarakter daşısa da, bu gün onun təhsil prosesinə gətirilməsi ciddi araşdırmalar tələb edən pedaqoji problemdir. Bu problemin məqsəduyğun qaydada həll olunmasında cəmiyyətin ehtiyac və tələbatlarının öyrənilməsi həddindən artıq önəm daşıyır. Həm də bu öyrənmə yeni məzmunun yaradılmasına uğurla başlamaqla diaqnostik mərhələ rolunu oynayır.

Yeni təhsil məzmununun yaradılmasını ölkəmizin təhsil sisteminə bütün pillə və səviyyələri üçün zəruri hesab etmiş olsaq (bu, Dövlət Strategiyasında xüsusi qeyd edilir), o zaman indiki halda dövlət əhəmiyyətli bir vəzifə qarşısında dayandığımızı və onun icra olunmasında məsuliyyətimizi aydın təsəvvür edə bilərik.

Ənvər ABBASOV,
*Təhsil Problemləri İnstitutunun
direktor müavini, pedaqogika
üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*